

УДК 341.21

*Р. А. Сербин***ПРАВА Й ОБОВ'ЯЗКИ БЛАГОДІЙНОЇ ОРГАНІЗАЦІЇ
ЯК СУБ'ЄКТА АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОВІДНОСИН**

Постановка проблеми. Благодійним організаціям належить суттєва роль у сфері благодійної діяльності. Для створення сприятливих умов їх діяльності в нормах і положеннях національного законодавства закріплено низку прав та обов'язків цих суб'єктів правовідносин.

Як справедливо зазначила К.А. Вовк, діяльність благодійних організацій проявляється в конкретних правах та обов'язках, які надаються законом і відрізняють її від усіх інших об'єднань громадян [1, с. 80].

Отже, для з'ясування обсягу можливостей та обмежень у діяльності благодійних організацій ставимо за мету дослідження природи їх прав та обов'язків у контексті адміністративного права.

Стан дослідження теми. Питання прав та обов'язків благодійних організацій є малодослідженим. Певні елементи цієї тематики містяться в напрацюваннях О.В. Батожської, Н.І. Блажко, К.А. Вовк, Г.В. Гончаренка, І.О. Завидняк, Ю.О. Заїки, В.М. Корнієнка, О.Ю. Літвінової, В.В. Луць, О.І. Сидоренка та інших.

Виклад основного матеріалу. Права та обов'язки благодійних організацій є різноманітними, адже, встановлюючи їх, законодавець враховував специфіку відповідної діяльності та ймовірні потреби й інтереси в діяльності цих інституцій, реалізація яких потребує законодавчого підкріплення.

Говорячи про права й обов'язки, треба наголосити, що вони поряд із відповідальністю є ключовими елементами правового статусу будь-якого суб'єкта, у тому числі благодійної організації. Тому перед розглядом прав та обов'язків благодійних організацій пропонуємо спершу визначитися щодо змісту їх правового статусу.

У науковій літературі зустрічаються такі визначення правового статусу: – система законодавчо встановлених і гарантованих державою прав, свобод, законних інтересів та обов'язків суб'єкта суспільних відносин [2, с. 366]. У цьому контексті зауважимо, що досліджувана категорія застосовується як щодо фізичних, так і щодо юридичних осіб. При цьому,

говорячи про юридичних осіб, застосування категорії свобод є неправильним. Отже, наведене визначення не може претендувати на універсальність. Крім того, визначений автором перелік елементів правового статусу є штучно обмеженим і потребує розширення з урахуванням загальних підходів до структури правового статусу;

– багатоаспектна, комплексна, універсальна категорія, що має чітку стабільну структуру та встановлює характер і принципи взаємодії суб'єктів суспільних відносин між собою, а також шляхом визначення прав, обов'язків і гарантій їх реалізації з'ясовує місце суб'єкта в системі правовідносин [3, с. 95]. Суттєвими недоліками цієї дефініції вважаємо, по-перше, те, що вона стосується не конкретного суб'єкта, про правовий статус якого йдеться, а всього загалу суб'єктів суспільних відносин, по-друге, акцент на стабільності структури правового статусу без доведеності його структурності та без виокремлення елементів цієї структури;

– правоздатність особи (дійсна або потенційна), а також сукупність тих переваг чи незручностей, які обумовлені дією правових норм, що безпосередньо не регулюють її поведінку [4, с. 89].

Аналізуючи теоретичні напрацювання науковців стосовно природи поняття «правовий статус», найбільш повною вважаємо дефініцію, запропоновану С.В. Сівковим, який пропонує розуміти цей термін як універсальну систему визначених і гарантованих державою прав, обов'язків і відповідальності, взаємозалежних та взаємодіючих, що визначає те загальне, що існує в різних суб'єктах права одного виду й водночас відображає індивідуальні особливості суб'єкта та його реальне становище в системі суспільних відносин [6, с. 48].

З урахуванням традиційних підходів до розуміння правового статусу його елементами вважаємо права, обов'язки та відповідальність.

Різновидом правового статусу є адміністративно-правовий статус, особливість якого полягає в тому, що змістовне наповнення його елементів залежить від змісту норм і положень відповідних нормативно-правових актів.

Нижче пропонуємо детально розглянути права й обов'язки благодійних організацій.

Ядром правового статусу, на думку В.В. Лазарева, є права [5, с. 23] як сукупність загальнообов'язкових, формально визначених правил поведінки, регламентованих державою й таких, що виражають її волю, які визначають вид і міру можливої та необхідної поведінки учасників відносин, що регулюються та забезпечуються можливістю державного примусу [6, с. 55].

У науковій літературі розрізняють права об'єктивні й суб'єктивні.

Так, об'єктивними правами є ті, що встановлені (або визнані) державою як регулятор суспільних відносин, забезпечені нею, об'єктивовані в офіційних державних актах [7, с. 208]. Водночас суб'єктивні права дають змогу суб'єкту як носію цих можливостей поводитися певним чином, вимагати відповідної поведінки від інших осіб, користуватися певними соціальними благами, звертатися за потреби до компетентних органів держави за за-

хистом для задоволення особистих інтересів і потреб, що не суперечать суспільним [8, с. 145].

Беручи до уваги особливості адміністративного права, маємо зазначити, що права в адміністративних правовідносинах є суб'єктивними, вони врегульовані нормами цього права й реалізуються під час виконавчо-розпорядчої діяльності держави.

Отже, суб'єктивне право в адміністративній галузі – це надана й гарантована державою, а також закріплена в адміністративно-правових нормах міра можливої (дозволеної) поведінки в правовідносинах, забезпечена кореспондуючим обов'язком іншого суб'єкта правовідносин [9, с. 34].

Суб'єктами суб'єктивних прав, за загальним правилом, є і фізичні, і юридичні особи. Отже, благодійні організації як суб'єкти правовідносин, у тому числі адміністративних, є носіями суб'єктивних прав.

Враховуючи вищезазначене та заважаючи на відсутність теоретичних напрацювань за темою прав благодійних організацій, вважаємо, що це гарантовані й закріплені в нормативно-правових актах можливості благодійної організації, завдяки яким вона може реалізувати повною мірою мету її діяльності в установлених законодавством межах і порядку.

У контексті суто адміністративного права пропонуємо розуміти *права благодійних організацій* як законодавчо гарантовані можливості й визначені правила поведінки благодійної організації, завдяки яким вона може реалізувати повною мірою мету її діяльності в установлених нормами та положеннями нормативно-правових актів межах і порядку та забезпечуються можливістю застосування державного примусу.

Згідно із Цивільним кодексом України [10], Законом України «Про громадські об'єднання» [11] і Законом України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [12] благодійні організації з моменту державної реєстрації набувають таких *прав*:

– *загальні* (якими вони наділені в силу приналежності до юридичних осіб загалом та до об'єднань громадян зокрема): на недоторканність ділової репутації; на таємницю кореспонденції; вільно поширювати інформацію про свою діяльність і пропагувати її; засновувати засоби масової інформації з метою досягнення своєї статутної мети; звертатися до органів державної влади й органів місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб із пропозиціями, заявами та скаргами; одержувати в установленому законодавством порядку інформацію, у тому числі публічну, від її розпорядників; брати участь у визначеному законодавством порядку в розробленні проектів нормативно-правових актів, які можуть стосуватися благодійної й іншої сумісної діяльності; проводити мирні зібрання; бути учасником цивільно-правових відносин, набувати майнові й немайнові права відповідно до законодавства; брати участь у роботі консультативних, дорадчих та інших допоміжних органів, що утворюються органами державної влади й органами місцевого самоврядування для проведення консультацій із благодійними організаціями та підготовки рекомендацій із питань, що стосуються сфери їхньої діяльності; здійснювати інші права, не заборонені законодавством;

– спеціальні (носіями цих прав є винятково благодійні організації як суб'єкти здійснення специфічного виду діяльності): самостійно та добровільно обирати сфери, види, територію, строки й бенефіціарів благодійної діяльності в установчих документах, благодійних програмах або інших рішеннях органів управління; здійснювати в межах своєї діяльності благодійні програми; здійснювати спільну благодійну діяльність та інші види благодійної діяльності спільно з резидентами та нерезидентами з урахуванням вимог міжнародного й національного законодавства; змінити бенефіціарів благодійної пожертви в разі порушення цілей, строків і порядку використання такої пожертви або її частини; встановлювати сервітути земельних ділянок або іншого нерухомого майна на користь бенефіціарів за умови їх використання для цілей благодійної діяльності; бути бенефіціаром; надавати благодійну пожертву благодійним організаціям або іншим юридичним особам з однією чи кількома відкладальними або скасувальними обставинами, які не повинні суперечити законам України або порушувати права третіх осіб; давати згоду на зміну цілей і порядку використання благодійної пожертви; здійснювати контроль за цільовим використанням благодійної пожертви, у тому числі на користь третіх осіб; на повернення як поворотної фінансової допомоги суми валютних цінностей благодійного гранту, цільове використання яких не відбулося протягом строку, визначеного благодійною організацією як благодійник; створювати відокремлені підрозділи, бути засновником та учасником інших благодійних організацій, а також спілок, асоціацій, інших добровільних об'єднань; право власності й інші речові права на кошти, цінні папери, земельні ділянки, інше нерухоме та рухоме майно, а також нематеріальні активи, якщо інше не встановлено законом або установчими документами; здійснювати господарську діяльність без мети одержання прибутку, що сприяє досягненню їх статутних цілей; укладати договори й інші правочини з метою виконання статутних завдань з органами державного управління та місцевого самоврядування, підприємствами, організаціями й установами, а також громадянами та громадськими об'єднаннями; організовувати збір благодійних пожертв і допомоги, внесків від юридичних і фізичних осіб, міжнародних організацій, а також іншого майна для виконання статутних завдань благодійної організації; бути отримувачем гуманітарної допомоги; встановлювати почесні відзнаки й винагороди благодійної організації для осіб за особливі заслуги під час здійснення завдань цієї організації; самостійно визначати умови оплати праці працівників і посадових осіб благодійної організації; здійснювати інші права, передбачені законодавством.

Водночас благодійні організації не мають права надавати благодійну допомогу політичним партіям або від імені політичних партій, а також брати участь у виборчій агітації.

Ще одним невід'ємним елементом правового статусу благодійних організацій є їх обов'язки, які виступають певною гарантією реалізації прав, що підтверджується й позицією І.Є. Фарбера [13, с. 75]. Учений зазначає, що право й обов'язок є невід'ємними один від одного й взаємообумовлюються, а ізольоване їх існування не можливе.

У науковій літературі зустрічаються такі дефініції поняття «юридичний обов'язок»:

– визначена законом міра належного, яка виражає обов'язок певної поведінки, що вимагається уповноваженою особою від іншого суб'єкта з метою задоволення її власного інтересу [14, с. 46]. Вважаємо, що обов'язок не завжди є результатом вимоги уповноваженої особи, а є зазвичай законодавчо визначеною вимогою тієї чи іншої поведінки. Його виконання може бути й добровільним, а не лише примусовим, як вбачається із цього визначення. Крім того, вищезазначена дефініція характеризує поняття «обов'язок» через обов'язок, що унеможливує його розуміння;

– міра необхідної поведінки, що є гарантією реалізації суб'єктами наданих їм прав [15]. Ця дефініція є вкрай бідною змістовно й не дає навіть загального уявлення про зміст досліджуваної категорії;

– вид і міра необхідної поведінки, яка встановлена законом [16, с. 371];

– закріплена в нормативно-правових актах міра необхідної й належної поведінки суб'єктів правовідносин, що гарантує реалізацію суб'єктивних прав і забезпечує правовий порядок шляхом здійснення чи утримання від здійснення певних дій та гарантується шляхом встановлення юридичної відповідальності [6, с. 64];

Два останні трактування юридичного обов'язку, порівняно з попередніми, є, на нашу думку, найбільш вдалим. При цьому варто зазначити, що застосування терміна «міра», на нашу думку, у цих визначеннях є недоречним із таких міркувань.

З англійської «measure» перекладається як міра, критерій, межа, відмірювання [17, с. 530].

З позиції філософії міра – це не що інше, як конкретна межа існування речі в певній якості. Вихід за її межі призводить до якісної зміни речі, тобто перетворення її на щось інше (до нового співвідношення якості й кількості, нової міри) [18].

Отже, міра передбачає не сурову обов'язковість, а встановлення допустимої межі. Водночас обов'язок має імперативний характер;

– передбачена законодавством і така, що охороняється державою, необхідність належної поведінки учасника конкретних правовідносин (носія цього обов'язку) в інтересах уповноваженого суб'єкта (індивіда, організації, держави в цілому) [19].

Враховуючи вищезазначене та специфіку діяльності благодійних організацій, а також зважаючи на особливості адміністративного права, вважаємо, що *обов'язок благодійної організації* треба розуміти як закріплений в адміністративних нормах і положеннях різновид необхідної та належної поведінки благодійної організації в тих чи інших правовідносинах, здійснення якої забезпечує правовий порядок і гарантується передбаченою законодавством відповідальністю за недотримання відповідних законодавчих вимог.

Серед обов'язків благодійної організації треба назвати такі: виконувати завдання, здійснення яких покладено в основу діяльності благодійної орга-

нізації; складати й подавати фінансову, статистичну та іншу обов'язкову звітність у порядку, встановленому законом; використовувати активи (доходи) і здійснювати правочини відповідно до вимог законодавства та мети благодійної діяльності; здійснювати адміністративні витрати в розмірі не більше 20% доходу благодійної організації в поточному році; забезпечувати вільний доступ до своїх звітів, документів про господарську та фінансову діяльність у порядку, передбаченому законодавством; нести цивільно-правову, адміністративну, дисциплінарну та кримінальну відповідальність за порушення законодавства про благодійну діяльність у порядку, встановленому законом; здійснювати інші обов'язки, передбачені законодавством, та ті, що постають зі змісту здійснюваної діяльності.

Підсумовуючи вищезазначене, доходимо **висновку**, що права й обов'язки благодійних організацій є передумовою та гарантією ефективності й результативності здійснюваної ними діяльності. Вони як гарантують можливість для здійснення тих чи інших заходів, спрямованих на досягнення поставленої мети, так і убезпечують від недопустимої поведінки, яка може зумовити притягнення до відповідальності.

Література:

1. Вовк К.А. Актуальні проблеми діяльності благодійних організацій в Україні / К.А. Вовк // Від громадянського суспільства – до правової держави : тези VIII Міжнародної наукової Internet-конференції студентів та молодих вчених. – Х. : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. – С. 79–82.
2. Теорія держави і права: Академічний курс : [підручник] / Н.М. Оніщенко, О.В. Зайчук. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – 688 с.
3. Панчишин А.В. Поняття, ознаки та структура категорії «правовий статус» / А.В. Панчишин // Часопис Київського університету права. – 2010. – № 2. – С. 95–98.
4. Баймуратов М.О. Правовий статус людини і громадянина в конституціях держав Східної Європи: порівняльно-правовий аналіз конституцій та їхнє співвідношення з міжнародними стандартами / М.О. Баймуратов // Вісник Центральної виборчої комісії. – 2006. – № 1(3). – С. 89–93.
5. Теория права и государства : [учебник] / под. ред. В.В. Лазарева. – М. : БЕК, 2001. – 321 с.
6. Сівков С.В. Адміністративно-правовий статус Міністерства соціальної політики України : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / С.В. Сівков ; Нац. акад. внутрішніх справ. – К., 2013. – 216 с.
7. Скакун О.Ф. Теорія держави і права : [підручник] / О.Ф. Скакун. – Х. : Консум, 2006. – 656 с.
8. Матузов Н.И. Личность, права, демократия. Теоретические проблемы субъективного права / Н.И. Матузов. – Саратов : Изд-во Саратов ун-та, 1972 – 292 с.
9. Лебідь Н.В. Адміністративно-правовий статус державних інспекцій в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : спец. 12.00.07 / Н.В. Лебідь. – Х., 2004. – 202 с.
10. Цивільний кодекс України // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – № 40–44. – Ст. 356.
11. Про громадські об'єднання : Закон України від 22 березня 2012 р. № 4572-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 1. – Ст. 1.
12. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 5 липня 2012 р. № 5073-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2013. – № 25. – Ст. 252.
13. Фарбер И.Е. Свобода и права человека в советском государстве / И.Е. Фарбер. – Саратов : Изд-во Саратов. ун-та, 1974. – 187 с.
14. Толстой Ю.К. К теории правоотношения / Ю.К. Толстой. – Л. : Изд-во Ленингр. ун-та, 1959. – 87 с.

15. Зайчук О.В. Теорія держави і права: Академічний курс [підручник] / О.В. Зайчук, Н.М. Оніщенко. – К. : Юрінком Інтер, 2006. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.ebk.net.ua/Book/law/zaychuk_tdp/part2/409.htm.

16. Загальна теорія держави і права : [підручник] / [М.В. Цвік, О.В. Петришин, Л.В. Авраменко та ін.] ; за ред. М.В. Цвіка, О.В. Петришина – Х. : Право, 2009. – 584 с.

17. Сучасний англо-український та українсько-англійський словник. – Х. : ВД «Школа», 2005. – 768 с.

18. Філософія / за заг. ред. С.П. Шерби [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://akadem3.at.ua/index/kilkist_jakist_mira/0-26.

19. Энциклопедический словарь конституционного права [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://constitutional_law.academic.ru/.

А н о т а ц і я

Сербин Р. А. Права й обов'язки благодійної організації як суб'єкта адміністративних правовідносин. – Стаття.

У статті автором зроблено спробу розкрити природу прав та обов'язків благодійної організації. Для цього, зокрема, визначено зміст правового статусу благодійної організації, досліджено можливість застосування категорії «міра» для визначення терміна «обов'язок», внесено пропозиції щодо розуміння понять «право благодійної організації» й «обов'язок благодійної організації», класифіковано й виокремлено відповідні права й обов'язки цих інституцій.

Ключові слова: право, обов'язок, відповідальність, міра, правовий статус, благодійна організація.

А н н о т а ц и я

Serbyn R. A. Права и обязанности благотворительной организации как субъекта административных правоотношений. – Статья.

В статье автор сделал попытку раскрыть природу прав и обязанностей благотворительной организации. Для этого он, в частности, определил содержание правового статуса благотворительной организации, исследовал возможность применения категории «мера» для определения термина «обязанность», внес предложения относительно понимания понятий «право благотворительной организации» и «обязанность благотворительной организации», классифицировал и выделил соответствующие права и обязанности этих институций.

Ключевые слова: право, обязанность, ответственность, мера, правовой статус, благотворительная организация.

S u m m a r y

Serbyn R. A. Rights and obligations of charitable organization as a subject of administrative relations. – Article.

In this article the author attempts to reveal the nature of the rights and obligations of a charitable organization. They including, to determine the content of the legal status of a charitable organization, investigated the possibility of applying the category of “measure” for the definition of “obligation”, the proposals made to understand the concepts of “eligible charitable organization” and “the duty of charity organization”, is classified and allocated to the respective rights and obligations of these institutions.

Key words: right, duty, responsibility, measure, legal status, charitable organization.